

TAČNOST INFORMACIJA I NJIHOVO PRECIZNO I NEDVOSMISLENO PRENOŠE- NJE JAVNOSTI KAO NAČINI UPRAVLJA- NJA RIZIKOM U OKOLNOSTIMA EPIDEMI- JE (REPUBLIKA SRBIJA U TOKU VANRED- NOG STANJA 2020. GODINE)

Dragana Ćorić

Pravni fakulteta Univerziteta u Novom Sadu
d.coric@pf.uns.ac.rs

Apstrakt: Nedovoljno poznavanje materije o kojoj se izveštava javnost, i kompetativnost u brzini objavljivanja informacija, više puta su uznemirili javnost. Brojne edukacije novinara u određenim oblastima o kojima izveštavaju kao i stalno upućivanje istih na striktnu primenu pravila novinarske etike kao da ne postižu svoj cilj. Potreba da neko prvi objavi neku informaciju je ustupila mesto potrebi za istinitim i činjeničnim predstavljanjem vesti. Ova zamena je bila posebno izražena tokom vanrednog stanja u Republici Srbiji 2020. godine, gde je neprecizno i senzacionalističko prenošenje informacija više puta dovelo do uznemiravanja javnosti i čak i prekršaja od strane građana jer su informacije bile prenete nedovoljno precizno ili netačno. Nakon navođenja nekoliko primera i dobre i loše prakse, rad završavamo sa konstituisanjem jedinstvene formule za stvaranje dobrih, istinitih novinskih tekstova, posebno u situacijama potencijalno velike uznemirenosti javnosti.

Ključne reči: informacije, tačnost, preciznost, uznemiravanje javnosti, rizik.

1. Uvodne napomene

Jezik je dinamička pojava (Bugarski, 2003:43), kojom čovek saopštava svoja iskustva, odluke i osećanja koja menjaju i njega samog, i njegov jezik koji koristi. Jezik i govor, prema rečima Bugarskog, stoje

u odnosu poruke i koda, sistema i procesa; govor je jezik u akciji, primena jezika. Sama komunikacija je moguća samo i jedino ako učesnici u toj komunikaciji raspolažu istim kodom (jezikom) koji se koristi za sastavljanje poruka.- Tu nastaje prvi „šum u komunikaciji“, prema ovom autoru, kada neki od učesnika ne poznaju u potpunosti kod, odnosno jezik kojim se poruke saopštavaju(Bugarski,2003:61)

Jezik stvara i naš i unutrašnji i spoljašnji svet pojava, imenujući ih i dajući im uloge koje treba da igraju u objektivnoj stvarnosti. Čovek jeste deo određene zajednice, koja ima svoja moguća raslojavanja unutar sebe, i moguće je sasvim da koristi neki od specifičnih jezika tog dela zajednice, pored toga što koristi i jedan jezik, zajednički svim članovima te zajednice u celini(Bugarski, 2003:15). Na kraju, svaki čovek je jedinka, sam po sebi specifičan i drugačiji od ostalih jedinki unutar iste grupe, pa ga jezik određuje i sa psihološkog odnosno individualnog aspekta, jer jezik koristi i kao pojedinac i kao deo te iste grupe kojoj pripada.

U radu se prikazuju neki slučajevi „komunikacionih šumova“, nastalih u toku vanrednog stanja u Republici Srbiji 2020. godine, čija osnova je u slučajnom ili namernom nerazumevanju jezika akata koji su donošeni u ovom periodu. Istovremeno ćemo ukazati i na dobre, jasne i nedvosmislene poruke, upućene od nadležnih državnih organa, gde nije postojao problem „prevođenja“ poruke, donosno zapovesti prava na jezik običnih ljudi.

2. Analiza saopštenja Vlade Republike Srbije, Ministarstva unutrašnjih poslova i novinskih članaka u periodu od 05.03.2020 do 6.maja 2020. godine

Najveći broj saopštenja Vlade Republike Srbije, koja su dostupna počev od prvog koje se bavilo „kovid situacijom“ od 5.marta 2020. godine do danas su pisana istim sažetom, konciznim i jasnim stilom. Kada su sastavni deo saopštenja bili delovi govora lica koja su izveštavala o dnevnom porastu broja obolelih, privedenih zbog nepoštovanja mera ili merama koje Vlada i nadležna ministarstva određuju u cilju prevencije širenja ove zaraze, korišćene su ili autentične izjave, bez upravnog govora, aktera koji su ih davali, ili kao prepričane, uz korišćenje istih reči koje su akteri i sami koristili prilikom davanja

izjava. Primetna je jezička čistota ovih saopštenja, i retko korišćenje reči koje nisu sami akteri izjava izgovorili lično, kao i prenošenje informacija, činjenica bez ikakvih emotivnih upliva.

Neutralan način saopštavanja informacija u ovim tekstovima, vođenje isključivo činjenicama i utvrđenim podacima, kao i najava početka određenih mera i njihovo objašnjavanje u što kraćem rečeničnom obliku, doveli su do uspostavljanja autoriteta ovih saopštenja. Međutim, u nekim saopštenjima ipak nalazimo primese blagog senzacionalizma, kao u saopštenju Ministarstva unutrašnjih poslova od 20. marta 2020. godine, u kome se navodi da „policija nema pravo da se drugačije ponaša i oštro će odgovoriti na svaki pokušaj kršenja mera jer one štite život“. Iako su građanima možda ove mere lično delovale izuzetno represivno i neodgovarajuće, policija je postupala u skladu sa svojim ovlašćenjima koje i inače ima i sa svim novim ovlašćenjima koje je dobila zbog vanrednog stanja. Posebno naglašavanje važnosti posla pripadnika Ministarstva unutrašnjih poslova smatramo nepotrebnim, u obliku u kom je učinjeno. Slična konstrukcija seponavlja i u saopštenju istog ministra od 02.05.2020. godine, gde se opet naglašava preventivna uloga policije, a ne represivna (koja je inače primarna funkcija policije). Primetan je paradoks: hapšenjem/privođenjem lica koja krše mere Vlade Republike Srbije, policija obavlja svoju represivnu funkciju istovremeno obavljajući i preventivnu jer na taj način-spasava živote.

U „Politici“ od 21. marta, na naslovnoj strani se ista ova vest najavljuje kao „masovna hapšenja zbog kršenja mera izolacije“, iako je u saopštenju koje se navodno citira navedeno da je veći broj uhapšenih lica bio među onima koji su prekršili zabranu kretanja, a duplo manji broj je lica koja su prekršila meru izolacije. Međutim, naslov potencira samo jednu kategoriju ovih lica i tako se iznosi netačan podatak u javnost. U ostatku vesti su navedeni i ostali podaci saopšteni na konferenciji prethodnog dana, ali naslov tendenciozno odudara od suštine saopštenja.

Tokom celog trajanja vanrednog stanja, u upotrebi je bio termin „policijski čas“, iako tako nešto u pozitivnom pravu nije poznato. U svim pravnim aktima, prvenstveno naredbama Ministarstva unutrašnjih poslova, se samo i isključivo govori o „zabrani kretanja“, dok mediji, štampani i elektronski u svojim naslovima, koji su uvek uočljiviji nego ostatak teksta, navode isključivo termin „policijski čas“. Ovaj termin sporadično koristi i sam ministar unutrašnjih poslo-

va (na konferenciji za štampu 2. maja. 2020, primera radi), dok se u saopštenjima MUP na njihovim zvaničnim Fejsbuk i Instagram stranicama, u obaveštenjima isključivo koristi termin „zabrana kretanja“ i suprotno tome „dozvola za kretanje“ (kada se odnose na posebne kategorije stanovništva koje su izuzete od ostataka populacije, pod određenim uslovima). Ove stranice se inače navode i kao najbolji primeri jasno i sažeto iskomuniciranih poruka upućenih javnosti. Njihov značaj je bio višestruk, jer su uglavnom pre saopštenja Vlade izlazile kratke vesti na portalima novina i tv stanica, sa brojnim interpretacijama i pogrešno ili netačno navedenim činjenicama. Promene u okviru pravnih akata kao i novi pravni akti sa novim merama su sa objavljivanjem u odnosu na objave u medijima kasnili i po nekoliko sati na sajtu Pravno informacionog portala, tako da su građani bili u pogledu obaveštavanja više upućeni na elektronski prenet sadržaj. U tom smislu su kratke i precizne informacije naloga MUP na društvenim mrežama bile najvalidniji izvor stvarnih informacija.

Elektronski i štampani mediji su bili, sve vreme trajanja vanrednog stanja, prepuni naslova koji su sadržali uznemirujuće reči, kao što su „opasno je, ne izlazite iz svojih kuća“ (Informer od 05.04.2020), „počinje pakao“ (Kurir od 4-5. aprila 2020.), „linija smrti kreće nagore“ (Večernje novosti od 4. aprila 2020. godine)... iako mnoge ove rečenične konstrukcije nisu ni izrečene na konferencijama za štampu. Uz objavu da na sajtu čitaoce očekuje „najnovija vest“ (sa obavezno istaknutom crvenom bojom bilo pozadine, bilo slova kojima se ta vest najavljuje) zabrana kretanja je bila nazivana „zatvaranjem“, vreme za koje je izrečena zabrana kretanja je pretvarano u sate (navođenje dva dana zabrane kretanja deluje manje dramatično od navođenja 48 sati) a sve je često bilo praćeno sa „katastrofičnim“ dodacima kao što su „gotovi smo“, „pomrećemo svi“ i slično. Nažalost, nijedna od ovih stranica sada nije dostupna- privremene informacije koje su objavljivane su relativno brzo zamenjivale informacije prepisane iz zvaničnog državnog saopštenja. Ovakva tendenciozna i „bombastična“ najava je posledica borbe za klikabilnost i privlačenje što većeg broja posetilaca na sajt određenih novina ili tv stanice. Navedeno je doprinosilo, sa jedne strane, atmosferi straha i panike koji u krajnjoj instanci, kao intenzivirani mogu dovesti do depresije i drugih teških mentalnih stanja, a sa druge strane, do stvaranja nepoverenja i bunta u postojećim celim pandemijama, koji postoje i danas u enormnom obliku.

Ipak, najveće uznemirenje javnosti je nastalo 31.marta 2020. godine, kada je na mobilne telefone počela da stiže sms poruka sledeće sadržine:

„Situacija je dramatična. Približavamo se scenariju iz Italije i Španije. Molimo vas da ostanete kod kuće. Krizni štab za suzbijanje zarazne bolesti KOVID-19.“

Utvrđivanje autentičnosti izvora koji je naložio slanje ove poruke i to prvenstveno pretplatnicima u Telekom mreži je potrajalo skoro 24 sata. Do tada je već bilo poznato u srpskoj javnosti šta se podrazumeva pod „italijanski i španski scenario“ (izuzetna stopa smrtnosti obolelih, u veoma kratkom roku). Ne sumnjajući u dobru nameru koja je postojala, ali sa izuzetnom sumnjom u postizanje bilo kakvog efekta isključivo zastrašivanjem, smatramo da ova poruka nije trebala biti poslata uopšte.

Važno je napomenuti i aktivnost Saveta za štampu, koji je posebno vršio monitoring elektronskih medija u periodu od 01.04.2020-30.06.2020. godine o izveštavanju o koronavirusu. Za predmet posmatranja uzeto je 6 onlajn informativnih portala, sa najvećom posećenošću u Republici Srbiji koji nemaju svoja štampana i elektronska izdanja (SrbijaDanas, Telegraf, Espresso, B92, Mondo, O21).Konstatovano je više od 180 povreda etičkog kodeksa o izveštavanju o koronavirusu, pri čemu je O21 bio jedini portal koji nije imao nijednu povredu etičkog kodeksa po bilo kom osnovu.

Najčešće povrede su se odnosile na Poglavlje 1. etičkog kodeksa novinara, koje se odnosi na istinitost izveštavanja (zbog čega se postavlja pitanje da li su informacije navedene u tekstovima zaista činjenice ili samo nagađanja), Poglavlje 5. koje se bavi novinarskom pažnjom (verovanje jednom izvoru) kao i na Poglavlje 6., koje se bavi odnosima prema izvorima informacija i posebno tačke 8 ovog poglavlja-buđenje neopravdanih nada ili unošenje straha u svrhu kreiranja atraktivnog teksta/ naslova. Opravdano je postaviti pitanje da li je cilj pojedinih medija bio prenošenje informacija i stvaranje sopstvenog autoriteta u pogledu postojanosti i tačnosti informacija, ili samo dostizanje nekog mesta broj 1, na bilo koji način, i izazivanja uznemirenosti javnosti i stvaranja rizika od nastanka drugih šteta.

3. Zaključne napomene

U situacijama kada je potrebno brzo i efikasno obaveštavanje javnosti, o razvoju događaja, kao što je vanredno stanje uvedeno u Srbiji zbog postojanja pandemije 2020. godine, opravdano je zahtevati najveću moguću obazrivost i najviši stepen dužne pažnje prilikom plasiranja relevantnih informacija u javnost. Kada je „neprijatelj“ sa kojim se bori najveći deo zemaljske kugle nevidljiv, sa nepredvidljivim razvojem, tokom i trajanjem, kada njegove mutacije menjaju uspostavljene procedure i dovode do novih saznanja, pravilan prenos informacija koja utiču na građane i bitno im menjaju život je od velike važnosti. S tim u vezi smatramo da je svaka ovakva informacija morala biti preneti bez korišćenja reči koje izazivaju uznemirenost ili strah, bez interpretacija prenosioca osnovne poruke i posebno bez (do)davanja značenja rečima i pojavama koje one nemaju.

Na ovaj način se smanjuje rizik od nastanka daljih mogućih materijalnih šteta, očuvava mentalno i u ovom slučaju i fizičko zdravlje i zadovoljava se pravo i potreba javnosti (građana) da znaju sve što se dešava.

Reference

1. Arhiva vesti Kovid-19 na sajtu Vlade Republike Srbije: <https://www.srbija.gov.rs/news/section.php?id=453027&start=2500>.
2. Arhiva vesti elektronskih izdanja listova Kurir, Informer, večenje novosti, Politika.
3. Bugarski, Ranko (2003), Uvod u opštu lingvistiku, Čigoja štampa.
4. Pravno informacioni sistem Republike Srbije: <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/>.
5. Rezultati monitoringa onlajn medija tokom pandemije 2020. : <https://savetzastampu.rs/izvestaji/rezultati-monitoringa-onlajn-medija-tokom-pandemije-2020/>.

ACCURACY OF INFORMATIONS AND THEIR PRECISE AND UNAMBIGUOUS TRANSMISSION TO THE PUBLIC AS WAYS OF RISK MANAGE- MENT IN THE CIRCUMSTANCES OF THE EPI- DEMIC (REPUBLIC OF SERBIA DURING THE STATE OF EMERGENCY IN 2020)

Dragana Ćorić

The Faculty of Law, University in Novi Sad
d.coric@pf.uns.ac.rs

Abstract: Insufficient knowledge of the matter being reported to the public, and competitiveness in the speed of publishing information, may and could upset the public. Numerous trainings of journalists in certain areas they report on, as well as their constant referral to the strict application of the rules of journalistic ethics, do not seem to achieve their goal. The need to publish some information first, isn't that important as the need for a true and factual presentation of the news. This was especially pronounced during the state of emergency in the Republic of Serbia in 2020, where inaccurate and sensationalist transmission of information repeatedly led to public harassment and even violations by citizens because the informations were transmitted insufficiently precisely or incorrectly. After citing several examples of both good and bad practice, we conclude our work by constituting a unique formula for creating good, truthful newspaper articles, especially in situations of potentially great public distress.

Keywords: information, accuracy, precision, public harassment, risk.